

„Българска христоматия“ е двигател на модерното образование у нас. Тук съзнателно избягвам определението „литературно“ към референта „образование“. Причина за това е широкият образователен захват на Вазово-Величковото издание. Разбира се, основна негова задача е да образова в областта на литературата, но успоредно с това и на географията, историята, епистоларното наследство, риториката, обобщено казано – да разгърне пред читателите широк културен хоризонт. В този смисъл „Българска христоматия“ донякъде прилича на енциклопедия, представлява – ако си послужи със съвременната терминология – поле на интердисциплинарни взаимодействия със значение за цялостното хуманистично и гражданско конструиране на личността.

„Българска христоматия“ днес стои на кръстопътя на две научни направления – история на литературата и история на образованието. В ред изследвания Вазово-Величковото издание е получавало и продължава да получава висока оценка. В полето на литературната наука в по-ново време следва да посочим най-напред аналитичния и едновременно с това концептуален прочит на „Българска христоматия“ от Милена Цанева (Цанева 1966: 140–143), която вижда в двутомника вдъхновител на високи граждански и естетически идеали. Значимостта на „Българска христоматия“ за литературния ни живот изтъкват и съвременните справочници по българска литература¹, ред обзорни литературно-исторически проучвания², в отделни случаи и нарочни изследвания³. Внимание на Вазово-Величковия двутомник отделят и някои историци на образованието⁴.

При ясното съзнание, че всяко историзиране е *само една* от многобройните възможности за обглеждане на минали събития от позициите на съвременността, ще изложа събраните от мен факти в опит за собствено разкриване многоизмерната културна значимост на „Българска христоматия“ и ролята ѝ за моделиране на българската културна идентичност.

На пръв поглед една христоматия може да се стори недотам съществен изследователски предмет. Това би било така, ако подходим към Вазово-Величковия труд с обикновения днешен аршин. Случаят с „Българска христоматия“ обаче не е „обикновен“, нито е „днешен“.

Ще започна аргументацията срещу възможното недовиждане значимостта на „Българска христоматия“ като специален изследователски предмет с имената на двамата ѝ съставители. Тук не е необходимо да припомням какво са Вазов и Величков за българската литература и култура. Ще изтъкна обаче няколко факта от многостранната им съзидателност, които имат отношение към изграждането на модерното образование у нас.

Известно е, че близостта между Вазов и Величков се дължи на родство не само в литературните, а въобще в културностроителните идеи. Нещо повече – в паралелни, а често и съвместни действия за постигането на тези идеи, сред които възлови са следните: и двамата са били учители – Вазов в Калофер и Свиленград, Величков в Пазарджик, Цариград и Солун; и двамата са били депутати в източнорумелийското областно събрание, с ангажимент към образованието, а Вазов и като „застъпник на литературата“ (Шишманов 1976); заедно редактират в. „Народний глас“, участват в редакционния комитет на сп. „Наука“ и създават сп. „Зора“; и двамата, наред с другото си литературно творчество, издават по една стихосбирка за деца (Вазов осмисля написването на „Стихотво-